

Елизабета Баковска

ТРИНАЕСЕТ ОСВРТИ ЗА
КНИЖЕВНИ И СЛИЧНИ ДЕЛА

Културна установа Блесок

ЕДИЦИЈА ИНДРА

2018

Copyright © „Блесок“ и Елизабета Баковска, 2018.

Сите права се задржани.

Ниеден дел од оваа публикација не смее да биде репродуциран на кој било начин без претходна писмена согласност на издавачот.

Објавувањето на оваа книга е помогнато од
Министерството за култура на Република Македонија

МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА НА РМ

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”,
Скопје

821.163.3-4

БАКОВСКА, Елизабета

Тринаесет осврти за книжевни и слични дела / Елизабета
Баковска. - Скопје : Блесок, 2018. - 127 стр. : слика ; 20 см. - (Едиција
Индра)

Фусноти кон текстот. - Слика и белешка за авторката: стр. 126-127. -
Библиографија: стр. 123-124

ISBN 978-9989-59-674-2

COBISS.MK-ID 106457098

Елизабета Баковска

**ТРИНАЕСЕТ ОСВРТИ ЗА
КНИЖЕВНИ И СЛИЧНИ ДЕЛА**

Културна установа БЛЕСОК
Скопје, 2018

СОДРЖИНА

За „Собирачи и ловци“, избрани раскази од Томас Шапкот (Блесок, 2006, превод на Игор Исаковски)	7
El amor en los tiempos del cólera: Поговор кон збирката поезија „Дека да“ од Игор Исаковски (Блесок, 2015)	13
А најнедолжна од сите три е порнографијата...: за поетската збирка <i>Полиџика, ѿорноџрафија, ѿоезија од Бојан Марјановиќ</i> („Блесок“, 2016)	18
Го најдов, еве, мајчиниот јазик: рецензија за необјавениот македонски превод на збирката поезија <i>Мајчин јазик и други песни од Ахмед Буриќ</i> (2016)	22
Кон првиот „албум“ на <i>Сџаровски</i> и нивното видување на македонската поезија (2011)	27
Кон фотографската изложба на Сашо Димоски „Совршен поет“ (16.12.2016 Јавна соба, Скопје)	30
Посвета на Јадранка Владова (2005)	32
„Љубовта ја измислија партизаните“: Феминистичките теории за љубовта прочитани во неколку раскази на македонските писателки (2014)	43
Мајки што не си ги сакаат бебињата и сестри по злосторство: Основите на женскоста кај Дебора Кеј Дејвис (2016)	62
<i>Qu'est-ce qu'un auteur?</i> : Чудниот и необјаснив случај на Блаже Миневски (2017)	77
„Ловец сум на моменти, што ретко кога успевам да ги уловам“: Најмладиот педесетгодишник во македонската поезија намерно оди разбушавен (2017)	89
„Тој да го чуваш, бе лепотице!": за тоа како „Фејсбук“ ја презеде македонската поезија од академизмоти за истрајноста на мизогинијата (2015)	99
„Отсуството на јазикот е причината за мојата вечна несоница“: Повикани сме да го воскреснеме зборот (2017)	113

**ЗА „СОБИРАЧИ И ЛОВЦИ“,
ИЗБРАНИ РАСКАЗИ ОД ТОМАС ШАПКОТ
(БЛЕСОК, 2006, ПРЕВОД НА ИГОР ИСАКОВСКИ)**

Како секој добар претставувач на нечие друго дело, би сакала да започнам со себе. Пред извесно време, ме запрашаа дали повеќе сакам (да пишувам), дали повеќе „ми лежи“ поезија или проза?

Ова прашање, навидум стандардно, прозаично, отвора една подлабока дилема која допира до суштината на природата на човекот: дали, кога зборуваме за „две/двата“ (или пак за повеќето) во нас, зборуваме за *двојноста* или пак за *поддвојноста*. Значи, во првиот случај, дали зборуваме за „две“ во нас како за паралелно, напоредно, дури и хармонично постоење (коегзистирање) на две половини во една целина. Или пак, во вториот случај, зборуваме за поделеност, спротивставеност, па дури и судир, заемно исклучување на две.

Тргувајќи од поводот за овој текст, избраните раскази на Томас Шапкот, дилемата за двојноста и поддвојноста би сакала да ја претставам преку еден класичен, речиси сосировски триаголник карактеристичен за литературното (или поточно, прозното) творештво: оној што го сочинуваат авторот/творецот, приказната што тој ја раскажува и нарацијата (начинот на кој тој ја раскажува приказната), како третата точка која го затвора овој триаголник.

Да почнам од авторот. Се чини дека Томас Шапкот, сметководителот со лик на австралиски фармер кој станал поет што пишувал и проза, пензионираниот универзитетски професор, верува во првата опција: во хармонијата на двојноста. Таа е неговиот животен и творечки

импулс: роден како брат-близнак во 1935 година во Австралија, дури до својата четириесет и трета година напоредно се занимавал и со бројките и со зборовите, пред да добие диплома од Универзитетот во Квинсленд како вонреден студент, а редовен татко на четири деца. Некаде пред својата педесетта година, оженет по вторпат, ќе ги пропатува Европа и Канада, а во Македонија во 1989 година, триесет и три години по објавувањето на својата прва песна, ќе го добие „Златниот венец“ на „Струшките вечери на поезијата“.

Денес, осумнаесет години подоцна, „Блесок“ ни го претставува Шапкот како прозаист (по вторпат на македонски, по објавувањето на неговиот роман *Белиот елен на ѝроѓонош* во 1988 година, во издание на „Мисла“), со овој авторски избор од десет раскази (преведен на македонски јазик од Игор Исаковски), кој, во истиот тој дух на неговата верба во двојноста е насловен *Собирачи и ловци* (а не собирачи или ловци).

Двојноста владее и со приказните што овде ни ги пренесува авторот Шапкот. Така, расказите *Црвената шайка* и *Што да се стори во миѓош*, кои функционираат на лично и интимно, речиси биографско ниво, зборуваат за растењето, за трансформацијата на момчето во маж. Тоа е она само за пубертетот специфично коегзистирање на детето и човекот во еден збунет ум и некоординирано тело, кога „на петнаесет години е сè уште можно да бидеш повреден од речиси сè“, како што вели Шапкот. Во оној период на животот кога се раѓа неудобната свест за сопственото физичко тело, а способноста тоа да се контролира е сè уште далечна, ликовите во овие раскази преку ноќ стануваат бунтовници уплашени од своите нови инцестуозни мисли, или инаетливци кои одеднаш станале самосвесни за својата различност од врсниците.

Раскажете *Крзнени животи* и *Сончева ѝлажа* зборуваат за една подлабока двојност – онаа на секој крај кој во себе неминовно го носи семето на новиот почеток. Тие се случуваат во еден друг период од животот: кога човек го губи својот животен сопатник. Во првиот ова се случило банално и иронично – со развод, по законски пат, а во вториот – фатално, трагично и конечно, со смртта на сопругата. Товарот на прашањето како да се почне повторно по овој конечен крај неминовно води кон самосожалување, несмасно и на моменти залудно барање нов почеток, па дури и кон една томасмановска опсесија со убава млада девојка. Во слична потрага по нов почеток по апсурдниот крај се впуштил и Имре – бегалец од Европа разнебитена по Втората светска војна, кој завршил (или почнал) во длабоката провинција на Австралија во расказот *Бегалец*. Таму, во „земјата онаму долу“ (land down under, како што би рекле Австралијците) тој бргу ќе сфати дека неговото образование веќе не му значи ништо, дека неколкуте јазици што ги знае се само луксуз и дека неговиот живот станал само една низа на безброј нови, мали почетоци.

Двојноста на далечното на Австралија, новиот континент и блиското/универзалното на современото искуство во глобалниот свет во кој сите живееме се основата на приказните во расказите како *Затворење на банката* и *Чистоти*. Таму, промените сместени во надворешниот свет се оние што ги диктираат внатрешните. Во едно, и за нас како Македонци, изненадувачки препознатливо милје, општествените промени неосетно, а неуморно ја грицкаат сигурноста на еднаш безбедното и препознатливо живеење. Тие надворешни промени во земја како Австралија ги носат „новите“ доселеници – дојденците подигаат големи огради околу куќите и дворовите,

градат џамии, имаат по четиринаесет деца! Поради нив, староседелците (или „постарите доселеници“), оние што биле таму пред нив, се чувствуваат како странци во своите родни градови. Од друга страна, општествениот пејзаж што безмилосно се менува, осиромашувањето на малите гратчиња ги затвора рудниците и банките, а еднаш доблесните, предвреме остарени чиновници ги фотосилизираат веќе неупотребливите документи од еден претходен систем.

И токму кога сме се нашле себеси во ова универзално искуство, поистоветувајќи се со проблемите на австралиските староседелци, во расказите *Турско кафе* и *Љубљана* ги гледаме разликите (или двојноста) на нашите култури: егзотиката, страста и (донекаде) апсурдната мелодраматичност на Балканот, наспроти студената рационалност и (донекаде) апсурдната наивност на Западот. Во првиот расказ, бучната група Македонци во еден ресторан во очите на подостарената Австралијка (која пак еднаш отишла дури до Истанбул во потрага по љубов) не е ништо поразлична од Италијанците. Во вториот пак, во онаа иста 1989 година, главниот лик (чинан, самиот Шапкот) својата прва средба со мистичниот Балкан ја доживува толку силно што дури (за прв и последен пат во расказиве) флертува и со надреалното – со вампирството. „Видот, како и слухот, сè уште ми беше премногу површен, исполнет со новини и со желба да се сосредоточам на егзотичното“ – хенриџејмсовски наивно зборува дојденецот од „најмладиот континент“ соочен со (она што му кажуваат дека се) светите места во срцето на „старата Европа“.

Од авторот и приказните, да дојдам и до она што е (барем според мене) носечката точка на секој прозен триаголник: нарацијата, начинот на кој авторот ги

раскажал приказните. Во оваа збирка, напишана со проста и строга проза, економична и стегната во кратки и јасни реченици, расказите се сведени речиси на ниво на вежба по креативно пишување (предметот што Шапкот го предавал). Тие се лесно читливи, расоблечени и растоварени од секаква зборливост, речиси скици во кои костурот на приказната е исчистен од месото на какви било дополнителни насоки или заклучоци (понекогаш од оние писателско-мудрувачките, но понекогаш дури и од оние кои на читателот му се суштински потребни). Би можело да се рече – расказиве се суво, информативно четиво, речиси сметководствен извештај. Шапкот е „помалку трагач по есенции, повеќе коментатор на односи и состојби“, како што за него вели Гане Тодоровски во венценолната 1989 година. Или пак, тој е собирач на (навидум) безначајни детали од човечките животи и ловец на длабоките вистини во нив, автор што самиот ќе каже дека „големите промени во нашиот живот понекогаш можат најдобро да бидат претставени преку дробни детали“.

И тука ова кратко претставување на збирката раскази *Собирачи и ловци* ќе го завршам како што го почнав – со себеси. Без да размислувам на некое, дури и најплитко, филозофско рамниште, запрашана што претпочитам меѓу поезијата и прозата, брза на јазик (а јазикот секогаш си поигрува со нас, вели Шапкот), како вистински предавник на стихот, јас се истрчав и реков – се разбира, проза. Дали тоа значи дека верувам во подвоеноста наместо во двојноста? Или, во конкретниов случај, дали Шапкот е (подобар) поет или прозаист? И конечно, дали пишувајќи му останува верен на својот омилен цитат (од Анаис Нин), кој гласи: „Улогата на писателот не е да го каже она што сите можеме да го кажеме, туку она што не

умееме да го кажеме“. Бидејќи објективното не постои, не постои ни двојност: останува единствено вашиот субјективен суд – прочитајте, соберете, улове, видете и самите...

**EL AMOR EN LOS TIEMPOS DEL CÓLERA:
ПОГОВОР КОН ЗБИРКАТА ПОЕЗИЈА „ДЕКА ДА“
ОД ИГОР ИСАКОВСКИ (БЛЕСОК, 2015)**

Во декември 2014 година ненадејно почина мојот врсник, колега и пријател, поетот Игор Исаковски. Половина година подоцна, ја прочитав и ја препрочитав оваа негова збирка поезија, *Дека да*, последната напишана и подготвена од негова рака. Во ова прочитување, не ме изненади тоа што најдов само една единствена печатна грешка (зашто Игор беше прецизен пишувач и уште попрецизен читател и на своето писмо и на писмата на другите), ниту пак тоа што со стихови исполнил стотина страници (зашто од некогаш поезијата капе, а од Игор извираше). Ме изненади тоа што овде, каде што очекував да најдам мачни претчувства и предвесници на неговото заминување (онакви какви што наоѓав во претходните негови збирки, како *Смртта има коса од морска шрева*), наидов на ведрина и многу љубов. Јеби га, како што би рекол тој, секој од нас постојано се соочува со своите деконструирани предубедувања.

Дека да е единаесеттата збирка поезија, а седумнаесетта објавена книга на авторот за кој верувам дека не е само предводник на мојата генерација македонски автори, туку и нејзина своевидна метафора. Неговото творештво, неговите ставови, неговиот начин на живеење и работење и неговата севкупна личност, во себе ги носат сите тегоби и парадокси на генерацијата која го преживува битништвото на бескрајната македонска транзиција. Игор во секој поглед го одликува забреваноста на товарниот воз кој постојано ита, натезнат, а жеден за брзината која ќе го ослободи, силно, гневно и

жестоко влечејќи го товарот на минатото кон некоја неизвесна иднина. „[J]урам како *йприродна / нејоџода*, шибам како разулавен ветар / кој усните ти ги бара. па ги отвора“, вели овој поет на движењето, на дејствувањето, на идејата која мора да се преточи во акција. Мирувањето и помирувањето никогаш не му биле блиски, а уште подалечно му беше прифаќањето или премолчувањето на нештата со кои не се согласуваше. Така живееше, така и пишуваше, без да се штеди и без да застане да погледне зад себе.

Во сите десет збирки што ѝ претходат на оваа, Игор пишува обилно и соголено, со длабоко убедување дека онаму каде што почнува автоцензурата, завршува уметноста. Неговиот поетски егзибиционизам не се воздржува ни пред темите (алкоголизмот и смртта на татко му, брачните проблеми, сопствените пијанства и љубовта и презирот кон другите), ни пред зборовите (па во неговите стихови нема еуфемизми ниту за сексот ниту за смртта). Токму поради ваквото, целосно отсуство на притеснување (или желба не да му се угоди на читателот, туку на сопствениот порив за пишување), неговото писмо изгледа мрачно, тешко, на моменти експлозивно, па дури и навредливо. Нему читателите му требаа, но тој не ги прибираше со хипокризија или со заведување. Напротив, постојано беше расположен за кавга и со нив и со своите колеги, особено тогаш кога нивните читања и сфаќања на поезијата му се чинеа неуки, плитки и избрзани. Затоа, неговото поетско писмо, иако интимно, во голем дел е натопено и со автореференцијален (книжевен и уметнички) активизам, зашто тоа повикува на постојана полемика токму за суштината и важноста на поезијата.

Песните што Игор ги напишал и ги собрал во оваа книга, како што напоменав погоре, се без исклучок –

љубовни. Тие се исповедни, интимни, топли размисли за љубовта, онаа класичната, романтична љубов, љубовта на еден маж кон една жена. „[Не] сум ти рекол, ми се чини: / жени сакам, но мене сè ми е еднина: ти“, ѝ вели тој на саканата, со стихови напишани епистоларно, со купче љубовни писма до онаа на која ѝ се обраќа директно. Оваа љубов поетов ја живее и ја доживува во својот веќе препознатлив хронотоп – во големата соба, на терасата, во градот на неговата постојана осаменост. Љубовта е игра на зборови, на мириси, на допири, таа се јаде како месо и се пие од чаша во која крцкаат коцките мраз. „[Ч]асовите без тебе се долги како седмици“, ѝ вели милно, копнежливо тој на саканата, во миговите кога ни се чини дека, растанцуван, опасно се приближил до границата на клишеата, за потоа пак да потскокне со посебни, речиси сурови метафори: „ела сега, сакам да те вкусам. / во твоите најдлабоки мириси. / нека ме, во тебе, додека не зазори. / додека сè не ни стане магличаво / и болно. мамурлакот е неприкосновен / деспот кој срцата ни ги дроби / ко снегулки за појадок“.

Кога ја препрочитав *Дека да*, обидувајќи се (уште ед-наш) да ја разберам природата на овој (љубовно) поетски порив на Игор, на ум ми паднаа Маркес и (насловот на) неговиот роман *Љубов во време на колера*. Зар има смисла токму последното што Игор го напишал да бидат љубовни стихови? Во времињата во кои живееме и во годините што ги имаме, зар има некаква смисла да се пишува љубовна поезија? Има ли место за љубов во „време на колера“? Поетот нема дилема: „сега е време за сè убаво, сега е време / за танц и смеа и очила за сонце испрскани / од капки роса, од пресилно кренати чаши, / од светлина топла испрскани. од помислата / на твоето меѓуножје наросени, натопени, / такви очила за